

АНАЛІЗ ПОРТФЕЛЯ ЦІННИХ ПАПЕРІВ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ

Анотація. Проаналізовано діяльність українських комерційних банків на ринку цінних паперів; розкрито особливості операцій банків з окремими фінансовими інструментами; виявлено тенденції розвитку інвестиційної діяльності вітчизняних банків.

Аннотация. Проанализирована деятельность украинских коммерческих банков на рынке ценных бумаг; раскрыты особенности операций банков по отдельным финансовым инструментам; выявлены тенденции развития инвестиционной деятельности отечественных банков.

Annotation. The activity of Ukrainian commercial banks has been analysed at the market of equities; the features of bank operations with separate financial and trends in instruments investment activity of banks trends have been studied.

Ключові слова: комерційний банк, цінні папери, структура портфеля цінних паперів, інвестиції.

Операції з цінними паперами належать до традиційних видів банківської діяльності. Фінансово-кредитні установи – активні інституційні учасники фондового ринку, на якому вони виступають у ролі інвесторів, емітентів, фінансових посередників або інфраструктурних учасників. В Україні формується змішана модель організації фондового ринку, на якому комерційним банкам дозволяється здійснювати як інвестиційну, так і торговельну (професійну) діяльність. У результаті проведення інвестиційних операцій формується власний портфель цінних паперів комерційного банку.

Крім того, досвід розвинених країн свідчить про активну участь банків у процесі накопичення і розміщення капіталу в галузі економіки, що є однією з необхідних умов економічного зростання.

Теоретичні й методичні аспекти банківського інвестування у фінансові активи відображено в роботах провідних вітчизняних та зарубіжних учених у галузі банківської справи: Бланка І. А., Вовчак О. Д., Дзюблюка О. В., Мороза А. М., Луціва Б. Л., Пересади А. А., Б. Едварда, Лаврушина О. І., Г. Марковіца, Міркіна Я. М. та інших [1].

Проте виникає потреба більш детального вивчення і концептуального осмислення механізму забезпечення ефективного функціонування банківських установ у сфері фінансових інвестицій та нагальна необхідність вироблення практичних рекомендацій щодо його вдосконалення.

Метою статті є аналіз операцій з цінними паперами комерційних банків і розробка рекомендацій щодо вдосконалення процесу їх здійснення.

Необхідність дослідження особливостей діяльності вітчизняних банків у сфері фінансових інвестицій та чинників, що їх визначають, потребує ґрунтовного аналізу операцій банків із цінними паперами, що зумовлює актуальність статті.

Для висвітлення теми в першу чергу необхідно проаналізувати структуру та динаміку операцій банків із цінними паперами. Аналіз зміни вартості вкладень у цінні папери банків України демонструє тенденцію до збільшення обсягів вкладень (див. рисунок). Так, за станом на 01.01.2011 року вкладення банків у цінні папери становили 66,5 млрд грн, що у вісім разів більше порівняно з аналогічним показником на початок 2005 р. (8,2 млрд грн) [2].

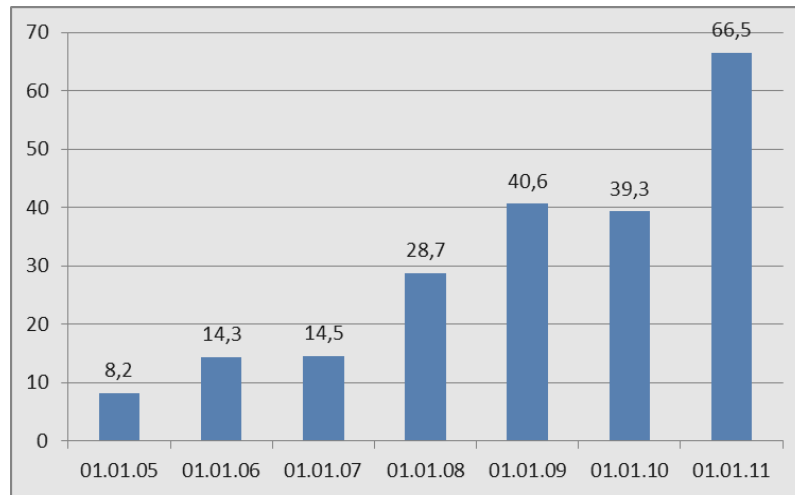

Рис. Інвестиції в цінні папери банків України, млрд грн [3]

Але темпи їх зростання демонструють значну волатильність. Коливання в межах досліджуваного періоду дуже високі і варіюються від падіння на 3 % у 2009 році і незмінності в 2006 році до зростання на 98 % у 2007 році і на 76 % у 2005 році. У 2010 році комерційні банки також досить суттєво збільшили свою зацікавленість у вкладеннях у цінні папери, обсяги яких у портфелях банків за перші сім місяців зросли на 69 %.

Саме бурхливий розвиток споживчого та іпотечного кредитування у 2006 році – першій половині 2008 року виступав головним чинником низької частки фінансових інвестицій у загальних активах комерційних банків. Але у 2010 році попит банків на цінні папери значно перевищує їх зацікавленість у кредитуванні реального сектору та домогосподарств. Причинами виступають усе ще значні ризики кредитування, зростання частки проблемних кредитів, у той час як вкладення ресурсів у цінні папери є більш привабливим і надійним альтернативним напрямом інвестування вільних коштів.

Проте українські банки, незважаючи на той факт, що вони є основними професійними учасниками ринку цінних паперів у країні, все ще розглядають цей ринок як допоміжний напрям своєї діяльності. Аналогічні показники важливості фінансових інвестицій у діяльності банків у країнах – членах Європейського Союзу – є значно вищими: питома вага цінних паперів у загальних активах Польщі – 22,3 %, у Чехії – 17,5 % [1], тобто інвестиційна активність вітчизняних банків на фондовому ринку далі залишається низькою порівняно з іншими країнами.

Якщо проаналізувати структуру банківських вкладень у цінні папери за емітентами, то очевидно є переорієнтація банків із корпоративного сектору на державний. Так, якщо на початок 2008 року питома вага боргових цінних паперів державного сектору у власному портфелі банків становила лише 21,4 %, то вже на кінець року вона сягнула 42,6 %, а упродовж 2010 року перевищила 50 %. Слід здійснити більш детальний аналіз зазначеного сегменту ринку, оскільки саме розвиток ринку ОВДП багато в чому обумовлює склад портфеля ЦП банків України. Також суттєво зросла зацікавленість комерційних банків і в цінних паперах НБУ, насамперед депозитних сертифікатах. Хоча їх обсяги у 2006 – 2009 роках рідко перевищували 10 % загальних вкладень банків у цінні папери, станом на 01.01.2011 року їхня питома вага зросла майже до 25 % (у 2005 році НБУ також досить активно проводив стерилізаційні операції на грошовому ринку, у результаті чого питома вага цінних паперів НБУ на кінець 2005 року сягнула майже 17 %), тобто загалом вкладення банків у цінні папери державного сектору на той час становили більше ніж 75 % власного портфеля банків (таблиця). Це відображає той факт, що на сьогодні інші інструменти є занадто ризикованими для фінансових інвестицій банків.

Таблиця

Структура цінних паперів у портфелях банків, 2006 – 2010 роки [2]

Показники	01.01.2006	01.01.2007	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011
(млн грн)						
Цінні папери, крім акцій (включаючи цінні папери НБУ)	10 878	10 527	22 790	34 309	35 426	62 983
Акції та інші форми участі в капіталі	3 580	4 109	6 478	6 575	4 640	5 034
Усього	14 458	14 636	29 268	40 884	40 066	68 017
(у % до загального обсягу)						

Цінні папери, крім акцій (включаючи цінні папери НБУ)	75,2	71,9	77,9	83,9	88,4	92,6
Акції та інші форми участі в капіталі	24,8	28,1	22,1	16,1	11,6	7,4
Усього	100	100	100	100	100	100

З іншого боку, як уже зазначалось, банки суттєво скоротили свої вкладення в цінні папери вітчизняного корпоративного сектору, як боргові, так і пайові. Так, вартість боргових цінних паперів нефінансових корпорацій зменшилась із 8,0 млрд грн на початок 2009 року до 6,7 млрд грн за станом на 01.01.2011 року (питома вага цих інструментів у власному портфелі банків скоротилась до 10 %, тоді як на початок 2009 року вона становила майже 20 %, а у 2006 році взагалі перевищувала 30 %).

Така ж тенденція спостерігається і для вкладень банків в акції нефінансових корпорацій, обсяги яких знизились із 3,2 млрд грн на початок 2008 року до 1,2 млрд грн за станом на 01.01.2011 року. Зазначимо, що достатньо високі обсяги вкладень у цінні папери нефінансових корпорацій у 2006 – 2007 роках були обумовлені, з одного боку, масовим розміщенням українськими компаніями облігацій на внутрішньому і зовнішньому ринках, а з іншого – стрімким зростанням цін на акції, що відповідно зумовило появу низки цікавих інструментів для здійснення банками фінансових інвестицій. Однак в умовах фінансової нестабільності банки намагаються скоротити вкладення в такі інструменти, що мають вищу дохідність, але водночас і вищий ступінь ризику.

Відповідні тенденції спостерігались і у вкладеннях банків у цінні папери інших українських банків. Так, вартість боргових цінних паперів інших банків зменшилась із 4,4 млрд грн на початок 2008 року до 1,1 млрд грн за станом на 01.08.2010 року (питома вага цих інструментів у власному портфелі банків скоротилась до 1,7 %, тоді як на початок 2008 року вона становила більше ніж 15 %). Така ж тенденція спостерігається і для вкладень банків в акції інших банків, обсяги яких знизились із 435 млн грн на початок 2009 року до майже нульового значення наприкінці того року.

На основі вищенаведених розрахунків динаміки фінансових інвестицій комерційних банків варто зазначити такі їх особливості: інвестиційний портфель комерційних банків, хоча й суттєво зріс за останній час, усе ще залишається на другорядних ролях у діяльності банків і займає лише 4 – 7 % їх загальних активів, значно поступаючись кредитній активності. На 2011 рік склалася глибока диспропорція інвестиційного портфеля комерційних банків у бік боргового сектору і його провідного інструменту – державних боргових зобов'язань, що не є позитивним для економіки України, оскільки наявна тенденція не надає можливості для притоку інвестицій у реальний сектор економіки.

Наук. керівн. Мішин О. Ю.

Література: 1. Ніколенко С. С. Формування ринку цінних паперів в умовах ринкової трансформації : монографія / С. С. Ніколенко, О. М. Шевченко. Укоопспілка ; Полтавський ун-т споживчої кооперації України. Кафедра економічної теорії. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2008. – 159 с. 2. Бюлетень НБУ за 2010 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bank.gov.ua/Statist/elbul.htm. 3. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/Bank_Supervision/dynamics.htm.